

sedaj nepoznano življenje. V krščanstvu nam je pa zasijalo upanje blaženega vstajenja, da kakor nas z ene strani žalosti zavest, da bomo umrli, tako nas z druge strani tolaži božja obljuba bodoče neumrljivosti ... Bodimo torej stanovitni, neomahljivi v veri, bogati v delu Gospodovem, v sreči in nezgodi, v veselju in žalosti, ker vemo, da naš trud ni prazen v Gospodu (1 Kor 15, 58).«

Ukmarjeva Eshatologija zelo zasluži natis. Podala je veliko novega, zdravega in koristnega za pristni »aggionnamento« v teologiji in oznanjevanju »poslednjih reči«. Škoda bi bilo, če bi to delo ostalo v rokopisu. – Naravnost občudovanja je vredno, da je mogel ta mož v svoji visoki starosti napisati tako dobro, sveže in koristno delo. Nekakšen »origenizem«, če se smemo tako izraziti, bo iz dela prav lahko odstraniti in bo ta odstranitev čisto na črti globljih avtorjevih namenov. Morda smemo reči, da bo to delo drugega častnega doktorja teološke fakultete v Ljubljani veljalo ne le za zadnje, ampak tudi za najboljše njegovo delo.

Anton Strle, »Moja eshata so že prav blizu . . .« (K še neobjavljenemu delu rajnega msgr. dr. J. Ukmarja, častnega doktorja ljubljanske teološke fakultete, v spomin njegove smrti), v: BV 26(1971)280-287. – Kot dopolnilo te Strletove ocene je koristno prebrati njegovo razpravo: »Živo upanje po vstajenju Jezusa Kristusa od mrtvih« (1 Pt 1,3), v: isti, Živo upanje. Velikonočna skrivnost, Izbrani spisi 3, Družina, Ljubljana 1990, 331-378. Celovit prikaz: A. Strle, Eshatologija. Smrt in večno življenje (Skripta), Ljubljana 1978, 195+5+3 strani. To delo je Strle napisal ob Ratzingerjevi Eshatologiji, ki je pozneje izšla v slovenskem prevodu: Joseph Ratzinger, Eshatologija. Smrt in večno življenje, Marijina kongregacija, Ljubljana 2018, 276 strani.

Eshatologija – Dovršitev sveta in človeka

V zadnjih dveh stoletjih smo dosegli velikanski napredek. V poznanju sredstev znanosti in tehnike in v moči razpolaganja s temi sredstvi naš čas daleč presega vsako prejšnjo dobo. A nečesa nam manjka, nečesa nepogrešljivega: poznanja cilja in namena, poslednjega cilja, za katerega naj človek smiselno vloga ta sredstva; in – če bi bil ta poslednji cilj znan – moči za pravilno razpolaganje s sredstvi. Spet nam prihaja jasneje v zavest človekova končnost, njegova

poslednja onemoglost in krhkost, ko gre za to, da bi resnično – in torej z gotovostjo – spoznal poslednji smisel vsega svojega teženja in prizadevanja; in da bi to tudi uresničil. Sloviti filozof Martin Heidegger (1889–1976) je deset let pred smrtjo izjavil, da nas v današnjem položaju »more rešiti samo Bog, če to hoče«. Človek more tukaj spraviti skupaj samo »pripravljeno pripravljenost« za rešitev s strani Boga, ne more pa sedanje brezizhodnosti, v katero je zagazilo človeštvo, spremeniti niti filozofija, niti pesništvo, niti kakršnokoli drugo teoretično ali praktično človekovo početje samo zase (ne taji pa Heidegger, da more to »človekovo početje« biti zelo pomembno kot prispevek k »pripravljeni pripravljenosti« za božjo rešitev).⁹

Vsekakor je danes ravno vprašanje o prihodnosti človeštva in vesoljstva postalo še posebno odločilnega pomena za naše sedanje življenje. Če ni resničnega (ne izsanjanega, izmišljenega, varljivega) upanja na prihodnost, absolutno prihodnost, tedaj navsezadnje tudi sedanjost postane neznosna, ker izgubi svoj smisel. Nekakšne kroge, večje ali manjše, je sicer mogoče vzpostaviti v omejenih povezavah naše dejavnosti tudi brez misli na absolutno prihodnost in brez zveze z njo. A to ne more prav nič predrugčiti celote. Vprašanje o minljivosti in posebno problem zla obvladuje bivanje sveta in človeka od začetka do konca. Noben še tako brez meja mišljeni človeški napredek nikdar ni sposoben, da bi tudi le na najmanjšem mestu pretrgal to mrežo minljivosti, razpadanja in smrti, to mrežo, ki zaobsega celotno vesoljstvo, to mrežo, ki sta jo vrgla na vesoljstvo prostor in čas.

»Le neskončni, nad prostor in čas ter nad njune zakone razpadanja in smrti vzvišeni, Božji Stvarnik bi mogel to storiti. Toda kako bi mogel to on, ki – kot absolutni duh – nima sploh nič opraviti s prostorom in časom? – Da to more in ne le more, marveč da je to tudi storil, za to nam daje jamstvo Kristusov dogodek. Bog v človeškem telesu, Bog, ki si ni le po zunanje privzel človeško podobo, marveč je poslal človek tako korenito in bistveno, da ga je treba imenovati najpristnejšega in najpopolnejšega od vseh ljudi celotne dobe sveta.

In zato je njegova najprvotnejša, najpomembnejša in najpotrebnejša naloga ne to, da z vsemogočnostjo, ki mu pristoji kot <Božji

Besedi», človeku odvzame križ bivanja na svetu, marveč nasprotno, da ta križ bivanja v njegovi poslednji grozovitosti vzame nase in ne kloni pred njim. Le tako je Odrešenik vreden, da se mu v veri in zaupanju izročamo. S takšno in samo s takšno vero je mogoče pretrgati obroč nihilizma. Kajti takšna vera vzpostavlja sredi navideznih brezuspešnosti in praznote bivanja tako posameznega človeka kakor tudi svetovne zgodovine upanje na takšno življenje pri Bogu, ki zmaguje nad smrtjo, upanje na življenje, ki nam ga je pridobil Kristus.«¹⁰

O takšnem »upanju, ki ne osramoti« (Rim 5, 5), upanju, ki ne temelji na »izmišljenih pravljičah« (1 Pt 1,16), upanju na absolutno prihodnost človeštva in celotnega vesoljstva razpravlja pričujoča knjiga. Dr. Ciril Sorč je vprašanju o upanju posvetil že svojo doktorsko disertacijo.¹¹ Zdaj pa je pod vidikom teologije upanja napisal knjigo, ki jo bodo slušatelji Teološke fakultete (pa tudi Teološko-pastoralne šole) mogli s pridom uporabljati kot učbenik pri študiju eshatologije. Knjiga je napisana na dostojni in resni strokovno-teološki ravni, s primernim in kritično prehtanim upoštevanjem izsledkov tudi najnovejšega in najboljšega tovrstnega slovstva velikih evropskih jezikov, obenem pa prijetno in razumljivo za vsakega količjak izobraženega človeka, čeprav ni nikoli študiral teologije. Zlasti bo koristna za tiste, ki morajo kot kateheti in katehistinje dajati odgovor vsakomur, ki hoče vedeti »razlog za naše upanje (1 Pt 3,15).

Knjiga nosi naslov *Eshatologija – Prihodnost sveta in človeka* in ne Nauk o poslednjih rečeh, kakor so eshatologijo še pred nedavnim navadno poimenovali. Tako avtor že z naslovom opozori, da vprašanja o poslednjem človekovem cilju obravnava s takšne strani in pod takšnimi vidiki, da se jasno pokaže, da tu ne gre za nekakšne reči, za neosebne predmete; gre namreč za dogajanja, ki zadevajo osebe: ljudi – pa tudi sveta, »ki je tesno zvezan s človekom in se po njem približuje svojemu namenu« (C 48), – poklicanih, da se v času zemeljskega romanja v hoji za križanim in poveličanim Božjim Sinom pripravijo na večno, nedopovedljivo osrečujočo deležnost brezdanjega bogastva triosebne Skrivnosti, ki je Bog sam, absolutna prihodnost človeštva in vesoljstva.

Takšna eshatologija ne nagiblje človeka k napačni, nekrščanski svetobežnosti in k brezbriznosti za sedanje zemeljsko življenje, k nezainteresiranosti za graditev bolj zares človeške in pravičnejše ter srečnejše družbe. Nasprotno! Ko nam v naslonitvi na nevsiljivo resnico Božje besede, ki »obstane na veke« (Iz 40,8; prim. 1 Pt 1,23–25), odpira pogled na svetlo, veličastno prihodnost, obljubljeno od Boga stvarnika in odrešenika, nas ne vabi k begu v brezčasnost in nedejavnost, marveč nas že s tem samim živo spodbuja, naj bomo čim bolj vneti sodelavci z Bogom samim pri dopolnitvi časov in dovržitvi sveta.

Sorčeva *Eshatologija* je v svoji celoti nekakšen komentar k naslednjemu bogatemu besedilu drugega velikanskega cerkvenega zbora: »Tistim, ki verujejo božji ljubezni, prinaša Kristus gotovost, da je vsem ljudem odprta pot ljubezni in da naporji za vzpostavitev vesoljnega bratstva niso prazni. Obenem opominja, da je treba hoditi po poti ljubezni ne samo v velikih stvareh, ampak tudi in predvsem v navadnih okoliščinah življenja ... S svojim vstajenjem je bil Kristus postavljen za Gospoda, ki mu je dana vsa oblast v nebesih in na zemlji, in z močjo svojega Duha že deluje v srcih ljudi; in ne prebujajo v njih le hrepenenja po prihodnjem veku, ampak že s tem samim tudi oživlja, očiščuje in krepi (iste velikodušne težnje, s katerimi si družina ljudi prizadeva, da bi napravila svoje življenje bolj človeško in bi si v ta namen podvrgla vso zemljo ... Opomnjeni smo seveda, da človeku nič ne pomaga, če si ves svet pridobi, sam sebe pa pogubi. Vendar pa pričakovanje nove zemlje ne sme oslabiliti, marveč spodbuditi vnemo za delo na tej zemlji, kjer raste tisto telo nove človeške družine, ki že more dati nekaj obrisa novega sveta. Zato je zemeljski napredek treba sicer skrbno razlikovati od rasti Kristusovega kraljestva, vendar pa je ta napredek, kolikor more prispevati k boljši ureditvi človeške družbe, velikega pomena za božje kraljestvo. – Vrednote človeškega dostojanstva, bratskega občestva in svobode, vse te odlične sadove narave in našega truda, bomo namreč potem, ko smo jih v Gospodovem duhu in po Gospodovi zapovedi razvijali na zemlji, znova našli, toda očiščene vsakega madeža, presvetljene in preobražene. Zgodilo se

bo to tedaj, ko bo Kristus izročil Očetu večno in vesoljno kraljestvo ... V skrivnosti je to kraljestvo že navzoče na tej zemlji; doseglo pa bo svojo dovršitev ob Gospodovem prihodu« (CS 38 in 39).

Pred dobrim desetletjem sta v slovenščini skoraj v istem času izšli knjigi, ki govorita o istih temeljnih vprašanjih iz eshatologije kakor Sorčeva knjiga, vendar pod močno drugačnimi vidiki, in obe sta že zdavnaj pošli. Eno je napisal Jakob Ukmar (1878–1971), eden najznamenitejših in najuglednejših slovenskih mož našega stoletja, čeprav jo je zasnoval tedaj, ko mu je bilo že več kot devetdeset let, je vendar mogel zapisati: »S tem spisom nudim nauk o poslednjih rečeh ali eshatologijo, ki skuša biti na ravni sedanje teološke znanosti ... V nekaterih poglavjih orjem ledino. Tu pa tam sem se oddaljil od tradicionalne linije, ker se mi zdi stvar še v svobodni teološki diskusiji.« In kritik Ukmarjeve knjige je tudi ob najstrožjem merilu moral pristaviti: »Njegova eshatologija sicer ni mogla upoštevati vsega napredka v teologiji, vendar pa je podala zelo veliko novega, zelo zdravega in koristnega za pristni ‚aggiornamento‘ v teologiji in oznanjevanju ‚poslednjih reči‘. Naravnost občudovanja je vredno, da je mogel ta mož v tako visoki starosti napisati tako dobro, sveže in koristno delo.«¹² – Drugo, čisto svojevrstno, v bleščečem in sočnem pesniškem jeziku napisano delo s področja eshatologije je izpod peresa zelo poznanega in mnogostransko plodovitega slovenskega pisatelja Alojza Rebule; kajti v svojem jedru je knjiga *Smer nova zemlja*¹³ eshatologija, in sicer ob vsej izrazito leposlovni obliki tudi miselno-teološko prepričljiva.

Obema primorskima Slovincema z onstran meje se je zdaj v obravnavanju vprašanja o naši poslednji, a prav zato v globini že zdaj vedno prisotni prihodnosti pridružil še primorski Slovenec s tostran meje. Njegova eshatologija je zamišljena kot znanstveno-teološko delo in je glede na tematiko in duha obravnavanja izrazito koncilsko in pokoncilsko, a to v najboljšem pomenu, v pomenu prenove v duhu pristnega evangelija, ki je končno Kristus sam. Naj bi – podobno kakor omenjeni – tudi Sorčeva *Eshatologija* bila tako ugodno sprejeta, da bo kmalu pošla. Saj je njena vsebina nadvse pomembna za naš čas. Prav s tem, da obrača naše poglede

nasproti veličastni prihodnosti, ki nam jo – ob našem svobodnem sodelovanju – pripravlja v svoji nedoumljivi ljubezni Troedini Bog, nam daje kar najkrepkejšo spodbudo za spolnjevanje naših krščanskih in človeških nalog v sedanjosti. Saj če je J. Ukmar mogel ob koncu povzeti svojo eshatologijo z besedami sv. Pavla: »Moji ljubi bratje, bodite stanovitni, neomahljivi, vedno uspešni v Gospodovem delu, ker veste, da vaš trud ni prazen v Gospodu« (1 Kor 15,58), je Sorčevo *Eshatologijo* mogoče v kratkem izraziti z naslednjim besedilom drugega vatikanskega koncila: »Kristjani naj niti od daleč ne mislijo, kakor da stvaritve človeške bistrosti in moči nasprotujejo božji mogočnosti in kakor da bi z umom obdarjena stvar bila nekakšen tekmeč v odnosu do Stvarnika. Nasprotno, prepričani so, da so zmage človeškega rodu znamenje božje veličine in sad neizrekljivega božjega načrta. A čim bolj raste moč ljudi, tem bolj se razširja področje njihove odgovornosti, tako posameznikov kakor tudi skupnosti. Iz tega vidimo, da krščansko oznanilo nikakor ne odvrča ljudi od graditve sveta, nikakor jih ne žene v zanemarjanje blaginje bližnjega, marveč jih na dolžnosti v tej smeri še tesneje priklepa« (CS 34). Koncil s tem ne zahaja v nasprotje nauka apostola narodov, marveč le pove, da je njegovo besedo o Gospodovem delu treba razumeti v luči njegove trditve v istem pismu: »Vse je vaše Svet, življenje in smrt, sedanjost in prihodnost. Vse je vaše, vi pa Kristusovi, Kristus pa božji« (1 Kor 3, 22.23).

K tistemu, kar sem zapisal v spremni besedi k prvi Sorčevi knjigi z eshatološko tematiko, ki je izšla leta 1987, dostavljam zdaj naslednje:

Za njeno visoko kvaliteto zgovorno pričuje že to, da je tako hitro, prej kakor v desetih letih, postala potrebna nova izdaja. V le-tej je prof. Ciril Sorč upošteval razvoj eshatologije v zadnjem desetletju tako po svetu kakor pri nas in v skladu s tem navedel tudi novo slovstvo.

Prejšnja izdaja je zdaj snovno (čeprav ne v vsebinskem nasprotju s prvo) tako predelana, izpopolnjena in razširjena, da je upravičeno dobila nov naslov: *Eshatologija – Dovršitev sveta in človeka*.

Avtor je razširil poglavja: o eshatološkem upanju; o prihodnosti sveta kot ekološkem vprašanju; o smrti in novih vprašanjih, ki so z njo povezana (npr. spremljanje umirajočih); o vmesnem stanju (v času med smrtjo posameznika in vesoljnim vstajenjem ob Kristusovem prihodu v slavi); o vprašanju večnega pogubljenja, pri čemer je med drugim navedel izredno zanimivo stališče p. Teilharda de Chardina: »Moj Bog, med vsemi skrivnostmi, v katere moramo verovati, brez dvoma ni nobene, ki bi bolj prizadela naše človeške poglede ... Moj Bog, rekel si mi, da moram verovati v pekel. Vendar pa si mi tudi prepovedal, da bi z absolutno gotovostjo mislil o nekom, češ pogubljen je. Torej ne bom skušal tukaj ogledovati pogubljenih, – tudi ne kakorkoli zvedeti, ali taki obstajajo. Pač pa bom na tvojo besedo sprejel pekel kot sestavno prvino veseljstva; molil bom in meditiral, dokler se mi ta strahotna stvar ne pokaže kot okrepcujoče, še več, osrečujoče dopolnilo k tistim uvidom v tvojo vsepričujočnost, ki si mi jih ti sam odprl.«¹⁴

Povsem novo je poglavje o reinkarnaciji (preseljevanju duš) kot eni od predstav o nadaljevanju življenja po smrti. Temeljiteje je obdelana zato, ker je danes v našem prostoru zelo privlačna, čeprav neskladna s krščanstvom. V posebni točki je prikazano vprašanje o cilju (namenu) stvarstva; a tudi vprašanje milenarizma (hiliazma), ki na pragu novega tisočletja dobiva nove spodbude; in pa vprašanje apokatastaze (po Ukmarjevem izrazu svetovne poravnave). Z veliko prepričljivostjo je življenje v Troedinem Bogu prikazano kot poslednja in najvišja uresničitev človeka.

Ob pazljivem branju knjige *Eshatologija – Dovršitev sveta in človeka* živo začutimo, da ni prihodnosti za človeštvo brez prihodnosti za celotno stvarstvo in ne prihodnosti za posameznika brez prihodnosti za človeštvo. Zato nas krščanska eshatologija obvezuje k odgovornosti pri uporabljanju naravnih in nadnaravnih darov na poti do veličastnega »cilja onkraj meja zemeljske bednosti« (CS 18).

Knjiga je napisana z znanstveno resnobo in natančnostjo, hkrati pa v nezapleteni in prijetni govorici, razumljivi vsakemu količkar izobraženemu človeku. Tako bo – še bolj kot prejšnja – kar najbolj uporabna ne le za strokovno-študijske (in oznanjevalno-katehet-

ske) namene, marveč tudi kot izvrsten pripomoček za okrepitev krščanskega življenja sredi sveta na pragu novega tisočletja, v času, ki ga je tako živo zaznamoval klic papeža Janeza Pavla II. vsem Slovencem: »Prestopite tudi vi, skupaj z menoj, skupaj z vso Cerkvijo, prag upanja!« - Ljubljana, na praznik vseh svetih 1996.

Anton Strle, *Spremna beseda k Ciril Sorč, Eshatologija – Dovršitev sveta in človeka, Priložniki Teološke fakultete 10, Ljubljana 1997, str. 7–12.*

Opombe

¹ Glej Promocija dr. J. Ukmarja za častnega doktorja Teološke fakultete v Ljubljani, v: BV 30(1970)48–51.

² Dr. J. Ukmar, *Nauk o božji materi ali mariologija*, izd. Goriška Mohorjeva družba 1969, 267 str.

³ L. 1959 je izšla 2. nespremenjena izdaja.

⁴ M. Schmaus, *Katholische Dogmatik IV*, München 1959, 407; Ukmar to navaja na str. 303.

⁵ Navedem naj samo nekatere, čeprav bi jih mogel polno drugih: A. Tanquerey-J. Bord, *Synopsis theol. dogm. III*²⁴, Paris 1938, n. 1139, pravi, da je večnost pekla »de fide a) ex Symbolo Athanasiano« (na drugem mestu navaja 4. lateranski koncil: Denz. 429); A. Piolanti, *De novissimis*, Marietti 1960, p. 67: »Aeternitas inferni... definita est in Symbolo ‚Quicumque‘ ...«; C. Pozzo, *Teologia dell'aldilà*, Edizioni Paoline, Rim 1970, p. 255 sl. in 259, pravi, da je večnost pekla definirana na 4. later. koncilu, pa tudi v simbolu ‚Quicumque‘; itd.

⁶ Podrobnosti o tem glej C. Pozzo, v op. 5 nav. d., 258.

⁷ Slov. prev. gl. v: BV 28(1968)295. Tudi v: *Vera Cerkev*, MD, Celje 1977 in 1997, 477–484, tu 479.

⁸ K. Rahner, *Eschatologie*, v: *Sacramentum Mundi I*, Freiburg 1967, 1188 sl.

⁹ Prim. *Der Spiegel*. 31. 5.1976; nav. dr. T. Vereš, v: *Glas Koncila*, 12–13. 6. 1976, 2; prim. J. Ratzinger, *Eschatologie*, Regensburg 21978, 165.

¹⁰ K. Pflieger, *Christusfreude. Auf den Wegen Theilhards de Chardin*, Frankfurt a. M.² 1974, 60.

¹¹ Prim. C. Sorč, *Soočenje z Moltmannovo teologijo upanja*. Inavguralna disertacija, Vipava 1980. Podobno tematiko obravnava C. Sorč v razpravi *Ustvarjeni za veselje*, v: BV 42(1982)200–214.

¹² Prim. J. Ukmar, *Nauk o poslednjih rečeh ali eshatologija*, Škedenj pri Trstu 1972, 5–9.

¹³ Prim. A. Rebula, *Smer nova zemlja. Šest meditacij*, Celje 1972.

¹⁴ P. Teilhard de Chardin, *Božje okolje*, MD, Celje 1975, 114